

MULTIKULTURALNI SOCIJALNI RAD S MIGRANTIMA - ISKUSTVA NJEMAČKE¹

Klaudija Kregar

Pravni fakultet u Zagrebu

Studijski centar socijalnog rada

1. UVOD

Multikulturalno društvo je izraz koji danas u većini zemalja nalazi svoju objektivnu podlogu, pa prema tome i potrebu da se istim pozabave stručnjaci različitih profila. Upravo je multikulturalno društvo, te specifičnosti položaja mladih unutar istog bila tema multilateralnog seminara održanog na Fachhochschule Koblenz u Njemačkoj od 4. - 11. listopada 1998. godine. Seminaru su prisustvovali studenti socijalnog rada i socijalne pedagogije iz Njemačke, Slovenije, Poljske, Češke i Hrvatske. Studenti i profesori iz tzv. tranzicijskih zemalja o problemu multikulturalnog društva govorili su prvenstveno s aspekta pridruživanja Europskoj Uniji, dok je za Njemačku problem, s obzirom na udio stranog stanovništva, više nego životan. Kako zamjetljiv dio strane populacije u Njemačkoj čine migranti zemalja čiji su se predstavnici našli na ovom skupu, pokušalo se odgovoriti na samo neka od pitanja koja donosi multikulturalno društvo, npr. na pitanje položaja socijalnih radnika u takvom društvu, opsega njihovih djelatnosti, novih modela rada, specifičnog obrazovanja, itd.

2. RAZVOJ MULTIKULTURALNOG DRUŠTVA NA PRIMJERU NJEMAČKE U RAZDOBLJU OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO DANAS

Useljavanje ljudi različitih kultura, a s njima jezika i običaja u Zapadnu Njemačku, započelo je pedesetih godina kad je Njemačka zbog manjka radne snage istu morala potražiti na istočnoeuropskom tržištu rada. Radnici iz Turske, Italije, bivše Jugoslavije, Grčke (tzv. *quest workers*), na temelju ugovora sklopljenih između Njemačke i matičnih država, sudjelovali su u izgradnji njemačke ratom porušene industrije. Njihovo znanje i rad postali su neophodno i nenadomjestivo oruđe.

Nakon određenog vremena u Njemačku su se naselile i njihove obitelji, tako da je udio strane populacije bio u porastu sve do sedamdesetih godina, kada se zbog ekonomske krize taj trend zaustavlja. Padom istočnog bloka, te sjedinjavanjem Istočne i Zapadne Njemačke ta je država iznova postala zemlja domaćin sve većim i češćim valovima migranata.

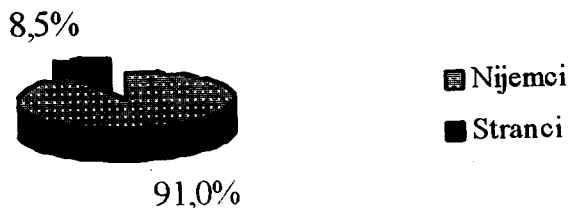
Broj tzv. *Aussidler*²-a narastao je od 40 000 u 1986. godini do gotovo 400.000 u 1990. godini. Ratovi, etnički, vjerski, nacionalni i ekonomski problemi natjerali su mnoge da

¹ Klaudija Kregar je apsolventica Studijskog centra socijalnog rada. Ova rad je nastao nakon autoričinog sudjelovanja na multilateralnom seminaru održanom na Fachhochschule, Koblenz, 4. - 11. listopada, 1998.

² "Aussidler", njem. stranac. U daljnjem tekstu se koristi riječ useljenik.

zatraže azil od njemačke države. Samo građanima bivše Jugoslavije odobreno je 300. 000 azila.

Prema novijim podacima (Friesenhahn, 1998.) danas u Njemačkoj živi 81.2 milijuna ljudi, od čega stranu populaciju čini 6.9 milijuna ili 8.5 % stanovništva.

Grafički prikaz: Udio strane populacije u ukupnoj populaciji Njemačke

2.1. PROBLEMI MIGRANTSKE POPULACIJE

Premda pravni sustav Njemačke u jednakoj mjeri štiti položaj useljenika kao i položaj rođenih Nijemaca, te onih koji su stekli njemačko državljanstvo, njihova integracija u postojeće društvo pokazala se iznimno teškom.

Zbog nepoznavanja jezika, te različitog socijalnog i kulturnog nasljeđa domaćini ih prepoznaju kao strance, a prevladavanju nacionalnih različitosti sigurno nije pomogla činjenica da ta ista skupina stranaca dolazi u Njemačku prodavati vlastitu radnu snagu, kao ni to da ima pravo na određena socijalna davanja.

Problemi su bili višestruki. Dodirivali su ne samo doseljenike već i one koji su po prirodi profesije dolazili u dodir s njima: socijalne radnike, psihologe, pedagoge i nastavnike u osnovnim i srednjim školama, odgajatelje u dječjim vrtićima i druge. Budući da se prema nekim procjenama do 2010. godine u Njemačku treba doseliti oko 2,5 milijuna ljudi (Friesenhahn, 1998.), javnost je i od vladajućih struktura očekivala reakciju.

Prva mjera donesena na razini države odnosila se na ograničavanje broja migranata: najviše 220. 000 godišnje, a 1996. godine njemačka je legislativa unijela još dvije značajne promjene:

1. Izglasan je tzv. distribucijski zakon - prema kojem svako regijsko područje Njemačke treba primiti određen postotak migranata od gore navedenog maksimalnog broja
2. Postojećim je uvjetima za stjecanje njemačkog državljanstva dodala sljedeće:
 - a) poznavanje njemačkog jezika
 - b) poznavanje njemačke kulturne tradicije.

U skladu s distribucijskim zakonom, a ukoliko nemaju osiguran posao u nekom drugom okrugu useljenici su obvezni prve dvije godine ostati na području na kom su primarno smješteni. O tome koliko je taj zakon ograničio, a koliko je išao u prilog nadolazećim valovima migranata teško je govoriti. No sigurno je da je pravilna distribucija populacije stranaca u zemlji dovela do sljedećeg:

1. Otkrivanja problema u radu stručnjaka s migrantima (npr. nedostatak profesionalnog iskustva u radu s migrantima i rješavanju interkulturalnih problema)
2. Otkrivanja problema s lokalnim stanovništvom oko prihvaćanja doseljenika (posebno u malim i slabije naseljenim dijelovima)
3. Otkrivanja problema integracije kod djece i mladih (nastalog zbog nepoznavanja njemačkog jezika i kulture, gubitka identiteta, te osjećaja izgubljenosti).

I premda je distribucijski zakon donijet kao mjera prevladavanja uočenih problema nastalih zbog prevelike koncentracije migranata u određenim (prvenstveno gradskim) sredinama, on je zapravo doveo do posrednog osvješćivanja i konačnog uviđanja obimnosti i značajnosti problema, a onda i do uviđanja potrebe za njihovim rješavanjem.

2.2. POKUŠAJI PREVLADAVANJA PROBLEMA

Uočavanje prethodno spomenutih problema dovelo je do izrade projekta, primarno nastalog u području pokrajine Brandenburg, koji je postao široko prihvaćen model rada prvenstveno socijalnih radnika, a onda i ostalih pomažućih profesija.

Osnovni ciljevi projekta obuhvaćali su:

1. Rješavanje problema nerazumijevanja njemačkog jezika (prvenstveno kod djece migranata)
2. Rad na promjeni stavova (kako kod populacije migranata, tako i kod lokalnog stanovništva)
3. Kreativno ispunjavanje slobodnog vremena (s podciljem otvaranja mogućnosti druženja lokalnog stanovništva i stranaca).

U skladu s navedenim ciljevima poduzete su aktivnosti za njihovo ostvarivanje:

- a) organizirani su dodatni satovi njemačkog jezika u školama kako bi se prevladale jezične barijere kod djece migranata i kako bi postala uspješnija u nastavi
- b) projektima zajedničkog smještaja i zapošljavanja pokušale su se prevladati međusobne kulturalne predrasude
- c) otvoreni su centri za mlade u kojima je, uz niz aktivnosti, ponudeno i druženje s mladim ljudima različitog kulturnog nasljeđa.

Osim ovog pilot projekta, prihvaćenog na državnoj razini, pojavile su se i različite aktivnosti usmjerene na lokalnu zajednicu, ali i one vezane uz grupni rad, tj. grupne aktivnosti. Jedna od takvih je i grupni rad s djecom različite nacionalnosti u dječjem vrtiću. Osnovni smisao tog projekta je ukazati djeci na sličnosti među ljudima različitih religija i kultura, te ih istovremeno naučiti razumijevanju i prihvaćanju različitosti (što se postizalo konstelacijom različitih interaktivnih igara: npr. grupne proslave različitih vjerskih blagdana).

Naseljavanje velikog broja izbjeglica i prognanika s ratom pogođenih područja (posebice s područja Bosne i Kosova) zahtijevalo je osnivanje i specifičnih ureda kao što je Centar za žrtve nasilja i mučenja u Lindau. Centar nudi pomoć, kako osobama koje su

pretrpjele strahote rata, nasilja i mučenja, tako i njihovim obiteljima, kroz široki spektar rehabilitacijskih i terapijskih programa. Socijalni rad sastavni je dio tih i sličnih institucija, a područje djelovanja socijalnih radnika odnosi se uglavnom na područje podrške i pomoći u svakodnevnim problemima klijenata od pomoći pri popunjavanju formulara, pronalaženja smještaja ili zaposlenja pa do obiteljskih kriza.

Postojanje takvih centara bilo bi, s obzirom na to da se radi o volonterskim organizacijama, gotovo nemoguće da ne postoji šira potpora javnosti. Stoga u domenu poslova koje obavlja socijalni radnik u takvoj organizaciji ulazi i uspostavljanje odnosa s javnošću, koji se često potiče humanitarnim koncertima ili objavljivanjem izvještaja o radu institucije u obliku novinskih članaka, što potiče financiranje i prosudbu rada organizacije. Radi pružanja kvalitetnije i bolje usluge takvi su uredi diljem Njemačke međusobno povezani, no sve se češće navodi potreba povezivanja sa sličnim centrima u drugim europskim državama, posebice u onima s čijih teritorija korisnici dolaze.

Pilotske pokušaje takvog povezivanja možemo pronaći u specifičnim uredima u državama iz koje migranti primarno dolaze. U tom kontekstu možemo govoriti i o hrvatskim uredima socijalnog rada (nastalih na temelju bilateralnih ugovora između Njemačke i bivše Jugoslavije) koji se danas prvenstveno bave problemima hrvatske migrantske populacije u Njemačkoj, ali i problemima migranata s područja bivše Jugoslavije. Udio hrvatske migrantske populacije u Njemačkoj iznosi oko 8,75 % (ili 350.000 prema podacima takvih ureda, dok ih je zvanično u njemačkim registaracijskim uredima registrirano 5,15 % ili 206.000). S obzirom na to da se radi o hrvatskim uredima, u istima su zaposleni hrvatski socijalni radnici koji su, uz već spomenute probleme nepoznavanja jezika, integracije, itd. otkrili i druge, koje su pokušali na adekvatan način riješiti.

Uočili su da postoje značajne razlike u zanatskom obrazovanju Nijemaca i Hrvata, te da je toj kategoriji doseljenika nužno osigurati doškolavanje kako bi im se pomoglo pronaći posao. Uočeno je također da kod populacije samaca veoma često dolazi do povlačenja u vlastita domaćinstva (posebno vikendima, tj. neradnim danima), te alkoholizma, zbog čega su socijalni radnici u tim uredima organizirali tzv. vikend izlete kojima se ljudima omogućilo kvalitetno ispunjavanje neradnih dana. Primijetili su i da je generacijski jaz u populaciji migranata izraženiji nego inače. Naime, djeca u pubertetskoj dobi, prolazeći i sama krizu identiteta, teško su se suočavala s činjenicom roditeljske "polu-participacije" u postojećem društvu, zbog čega je vrlo često dolazilo do apsurdnih situacija (npr. dijete zbog osjećaja stida nije željelo svoje roditelje predstaviti prijateljima). Zbog takvih i sličnih situacija socijalni su radnici provodili grupne aktivnosti s djecom u dobi od 13, 14 godina uz istovremeni grupni rad s njihovim roditeljima.

Uočavanje faktora koji ljude tjeraju iz neke zemlje i onih koji ljude potiču na dolazak u određenu zemlju, tzv. *push* i *pull* faktora (vidi Tablicu 1) dodatno je osnažilo ovu, još uvijek nedovoljno jasnu i praktičnu teorijsku postavku o potrebi međudržavnog povezivanja. Njemačka će subvencionirati države koje poduzimaju određene akcije kako kako bi oslabile utjecaj *push* faktora. Istovremeno bi se reducirala i reakcija na strance u vlastitoj državi.

Tablica 1. Prikaz *push* i *pull* faktora

<i>PUSH</i> FAKTORI	<i>PULL</i> FAKTORI
<ul style="list-style-type: none"> • rat • ekonomija (loš standard) • visoka stopa nezaposlenosti • rasna, vjerska diskriminacija 	<ul style="list-style-type: none"> • mogućnost zapošljavanja • stabilna ekonomija (dobar standard) • demokracija • očekivani uvjeti življenja u zemlji dolaska
* <i>oni koji ljude potiču na odlazak iz određene zemlje</i>	* <i>oni koji ljude potiču na dolazak u neku zemlju</i>

3. EUROPSKA UNIJA - RJEŠENJE ILI NE

Podemo li od logične pretpostavke da problemima multikulturalnog društva ne možemo prilaziti unikulturalno, Europska Unija nam se može učiniti kao tijelo od kojeg u doglednoj budućnosti možemo očekivati adekvatan odgovor, posebno kada znamo da se od članica traži toliko spominjana međudržavnu komunikacija i solidarnost.

Kad bismo isključili vremensku dimenziju, ta bi postavka bila sasvim sigurno točna, no problemi se događaju sada, pa je i djelovati potrebno sada. Vrijeme stoga u ovom slučaju nije zanemariva kategorija.

Ono što ipak ide u prilog prvotno postavljenoj tezi o Europskoj Unini kao rješenju je činjenica da se upravo članice Europske Unije zbog privlačnije ekonomske situacije najviše susreću s problemima takve vrste, no to još uvijek ne znači i njihovo rješavanje. Činjenica je da je donošenje odluka unutar Europskog parlamenta, zbog načela unificiranosti, dugotrajan proces, da Europska Unija ima nešto što bismo mogli nazvati okvirom socijalne politike, ali da je taj vrlo ograničen i u njegovu se sadašnjem okrilju ne može očekivati razvoj nekih kompleksnijih programa.

S druge strane, zemlje s velikim brojem migracija, nižim standardom, dakle općenito velikim brojem *push* faktora žele biti primljene u Europsku Uniju, koja im postavlja određene uvjete (razvijena demokracija, osnovna socijalna sigurnost, stabilnost ekonomije, itd.). Ti uvjeti posredno ili neposredno djeluju i na broj migracija, pa prema tome i na djelomično rješavanje problema internacionalnosti.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Vrijeme u kojem živimo nagovještava promjene mnogih europskih koncepata. Jedan od takvih je i koncept male nacionalne države. Svjedoci smo otvaranja granica, stvaranja zajedničkog konkurentnog tržišta, zajedničke stabilne valute, zbog čega je pojam europske integracije s jedne strane sve realniji za razvijene europske zemlje, a s druge sve manje imaginaran i moguć za ostatak Europe, pa tako i Hrvatsku.

Premda je internacionalnost nešto što je postalo sastavnim dijelom života, zemlje poput Njemačke u kojoj 500.000 građana još uvijek ne govori njemački jezik postaju sve svjesnije problema koje donosi novo multikulturalno doba.

S aspekta Hrvatske ne samo kao zemlje s malim brojem stanovnika, kako domaćeg tako i stranog, već kao i zemlje još uvijek neatraktivne za migrantska kretanja stranog stanovništva (ukoliko izuzmemo pristigao val izbjeglica i prognanika iz Bosne tijekom ratnih godina) teško da možemo govoriti o značajnosti razvoja takvog pristupa. No, ukoliko Hrvatsku promatramo kao državu s relativno visokim brojem iseljenika, onda pitanje kvalitete života, pa i participacije tih ljudi u drugim društvima, posebno ako ih promatramo kao refleksiju nas samih u svijetu, postaje veoma važno.

Činjenica je da ni znanstvenici ni praktičari još uvijek nemaju jasne terminološke ni metodološke postavke tog novog područja djelovanja. Da li bi socijalni rad u tom kontekstu trebao predstavljati međunarodnu razmjenu iskustava i stručnjaka, komunikaciju oko izrade projekata ili bi se pak trebao odvijati kroz referentni okvir nekog globalnijeg programa pitanja su na koja tek treba odgovoriti. A ta pitanja nadilaze poznate modele rada s migrantskom populacijom.

Problem je jednako aktualan i nezaobilazan promatrajući ga bilo s aspekta zemalja dolaska ili zemalja odlaska. Nagovještava li to promjene u spektru rada, obrazovanja i prakse i socijalnog rada i ostalih pomažućih djelatnosti nešto je što bismo, s obzirom na simptomatičnost i intenzitet problema, trebali vrlo brzo saznati.

LITERATURA:

1. Friesenhahn, G. J. (1998.) **Integration of "Aussiedler" in Germany.** Fachhochschule Koblenz, Germany.
2. Puljiz, V., i Bežovan, G. (1994.) Socijalni problemi u Zapadnoj Europi: siromaštvo, nezaposlenost, isključenost. **Revija za socijalnu politiku**, 4, 383-392.
3. Office for official publications of the European Communities (1997.) **A new treaty for Europe.** Amsterdam: Citizen's guide.
4. Multilaterales Seminar (1998.) **Europäische Integration und Lebensbedingungen von Jugendlichen.** Fachhochschule Koblenz, Germany.